

Kronika

Krönikören finner att han och hans medpassagerare bestämt sig för att satsa på Ondskan.

Exit agent Cooper

Mr Carlqvist? Would you mind changing your seat to 14C? Varför det? Jag hade just knött in väskan under stolen framför. Hennes blick talade om 20 år i sunkiga DC9:or och oräknliga sunkiga passagerare. *Get your ass moving, smarto* var budskapet. Så hamnade jag i en läderfåtölj med benstöd och försägs med ett glas champagne. Som granne fick jag en malaysisk programrere på väg till en Microsoftconvention i Denver, Colorado. Och ett kort att fylla i. 70 karlar och något fruntimmer gavs privilegiet att kryssa förstaval och andra val av videorulle. Och vi, *the Best and Brightest* i en korporativ värld, mobiliserade vår besluts-kompetens och plockade fram Montblanccennorna.

Av sex möjliga rullar valde vi *Arkiv X*. Vi krängde på oss lurarna och imponerades alla av att agent Scully kunde klättra uppför en stege några sekunder efter att ha befriats ur ett underjordiskt kylskåp av agent Mulder. Som alla vet ägnar sig Staten (*Government*) åt att dölja utomjordingarna för oss. Och är det inte det så testar den skumma nervgasen på oss eller kidnappat oss. Det är tidsandan. Och de som tror att passagerarna i *business class* är immuna mot tidsandan har fel. Vi sitter alla och tittar på *Arkiv X* och det poppar upp sajter som diskuterar om Mulder verkligen låg i Oxford.

På 70-talet var det *Lödder* och ett slags godlynt okultism. I skiftet mot 90-talet kom *Twin Peaks* och Ondskan gjorde entré. Ondskan var i grund och botten främmande, en uråldrig kraft som väckts, som åt sig in i samhället och omsider bragte helyllea- genten Cooper på fall. Men i *Arkiv X* döljer sig Ondskan djupt inne i statens labyrintiska korridorer, staten är en konspiration som går på femtonde året. Det skulle kunna vara en republikansk program- förklaring men är det inte, republikanernas skötebarn – Pentagon, militärindustrin, CIA – är måltavlan. Det är mer av klassisk amerikansk populism.

Eftersom kaos är obehagligt och för- lamande tröstar vi oss kollektivt med Arkiv X, där obehaget adlas till Ondska.

och Celsius och då ryker den allmänna värnplikten. Eller också vill Nato hellre ha en svensk insatsstyrka att kasta in mot alge- riska fundamentalister än ett gammaldags nationellt ytförsvår. De egentliga skälen för en försvarsreform lär aldrig se dagens ljus, striden förs taktiskt-strategiskt utan att intressenterna någonsin framträder. Det kommer att heta att vi inte kan välja utanförskapet, det är dags för en europeisk försvarsordning.

Men för att en konspiration ska föreligga krävs ett ont uppsåt och för att ett uppsåt ska vara ont krävs något slags prin- ciper eller normer att bedöma uppsåtet efter, vad som fördom kallades en folkvilja eller ett redivisat nationellt intresse. Sådana principer finns inte längre, det går bra att säga att vi kan spola den allmänna värnplikten ett tag eftersom ryssarna är tandlösa. För vi lust kan vi återinföra den. Framförhållningen är nere på något år, om nödvändigt på innevarande budgetperiod.

Så hur ska man alls tala om ont uppsåt när samhället dallrar av blöt välvilja och alla roffar åt sig vad de kommer över? Men vi har en dunkel känsla av att våra öden bestäms av andra människor någon annanstans och att ord som fred och demokrati och valfrihet är varumärken, taggade med förbehåll och finstiltla kontraktsklausuler. Och eftersom kaos är obehagligt och förla- mande tröstar vi oss kollektivt med *Arkiv X*, där obehaget adlas sig för att spela med Ondskan eller föra en quijotisk kamp mot den.

16 oktober 2008
KNUT CARLQVIST

Jungfrun som styrde England

Kung Erik fick nobben av en dam med goda kvaliteter. Wilhelm Engström anmäler en biografi över Elizabeth I.

Om någon ska tillskrivas äran av att ha varit Englands nedåtgående kurva och giu- tit ny framtidstro i landet, så bör det vara Henrik VIII:s dotter Eli- zabeth. Under hennes regering eta- blerade sig England på allvar som kolonialmakt på andra sidan Atlan- ten. När de storpolitiska konflikt- molnen till slut urladdades lyckas Sir Francis Drake och den engelska flottan mot alla odds besegra den oöverbinnerliga armadan, var- vid Spanien i ett slag degraderades till en tredje rangens sjömakt.

Historia

Alison Weir
Elizabeth the Queen
Jonathan Cape, London 1998

Trots att det skrivits hyllmeter om Elizabeths 45-åriga regeringstid framstår hon emellertid som gåt- full. Hennes väg till makten kan- tades av blod och fruktan. Hennes mor – Anne Boleyn – mötte sitt öde på stupstocken. Halvsystern Maria satt på Englands tron mellan 1553 och 1558, miste sinnet för proportioner och etablerade ett skräckvälde som gav henne till- namnet "den blodiga". En tid var Elizabeth själv föremål för den paranoida Marias spionerimisstan- kar. Som 21-årig satt hon fångslad i Towern, medveten om att varje ny dag kunde bli hennes sista.

En mästare i förställning

Det är med andra ord inte märk- ligt att Elizabeth vid troninträdet 1558 utvecklats till en mästare i "list, förställning, undanflykter och kringgående rörelser". Dessa egen- skaper kom också väl till pass i hennes målmedvetna strävan att försöka resa sitt land som vid denna tid var skuldsatt, utsvultet och förödmjukat efter den genanta förlusten av sina sista besittningar i Frankrike.

Mentalt instabila friare

Den allt överskuggande frågan efter Elizabeths troninträde var valet av prinsgemål. Hovet och den politiska ledningen höll det för självklart att hon skulle gifta sig snarast för ett säkra tronföljden. Hugade spekulanter saknades inte. Själv sades hon favorisera Robert Dudley, sedermera Earl of Leices- ter. Men då Dudleys hustru Amy Robsart i ett lämpligt ögonblick avled, och därtill under oklara om- ständigheter, påmindes Elizabeth av sina rådgivare att familjen Dud- ley varit förrädare under flera ge- nerationer, varför den propän föll platt till marken. Skotten James Hamilton, Earl of Arran, och vår egen kung Erik XIV hörde till dem som friare. I båda fallen varnades

Elizabeth vid 59 års ålder, 1592. Detalj ur porträtt av Marcus Gheeraerts.

On Monsieur's Departure

Dikt av Elizabeth I, 1582.

*I grieve and dare not show my discontent,
I love and yet am forced to seem to hate,
I do, yet dare not say I ever meant,
I seem stark mute but inwardly do prate.*

*I am and not, I freeze and yet am burned,
Since from myself another self I turned.*

*My care is like my shadow in the sun,
Follows me flying, flies when I pursue it,
Stands and lies by me, doth what I have done.
His too familiar care doth make me rue it.*

*No means I find to rid him from my breast,
Till by the end of things it be suppress.*

*Some gentler passion slide into my mind,
For I am soft and made of melting snow;
Or be more cruel, love, and so be kind.
Let me or float or sink, be high or low.*

*Or let me live with some more sweet content,
Or die and so forget what love ere meant.*

drottningen för att de presumtiva gemälernas mentala hälsa inte var den allra bästa.

Weir anför dessutom att Erik XIV:s sändebud Nils Gyllenstierna kanske var en smula för ivrig, något som knappast främjade kung Eriks sak. (Gyllenstiernas man- övrerande i London lär ha inspire- rat William Shakespeare till att flera decennier senare inkludera en preciosa adelsman vid namn Guil- denstern i *Hamlet*).

Drottningen visade prov på ett förfärligt morgonhumör, vilket drabbade alla och envar i hennes närhet.

Andra friare som ärkehertig Karl av Österrike och de franska prin- sarna Henrik av Anjou och Frans av Anleçon hölls i det längsta på halster av utrikespolitiska skäl.

I slutändan ratade drottningen dem alla. Alison Weir anför två tunga skäl för hennes beslut att leva som jungfrudrottning. Hon fruktade de risker som barnafödandet inne- bar och ville inte utsätta sig för möjligheten att någon av hennes avkomror skulle usurpera tronen. Den andra stora frågan som upp- tog Elizabeths tid var religions- striden som i praktiken delade

Europa. England hade vid denna tid mäktiga grupperingar på ömse sidor om reformationslinjen. Elizabeth själv hade fått en grundlig teologisk skolning men tycks ha haft föga till övers för dogmatiker. Hon var beredd att låta både katoliker och protestanter verka vid sidan av den engelska statskyrkan, förutsatt att de inte gjorde för mycket väsen av sig, en inställning som var ovanlig vid denna tid. Hennes väsynthet sammanfattas av Weir med orden "försiktighet, medling och moderatation".

Hennes agerande vad avser äktenskap och religion illustrerar en av hennes kardinal- egenskaper: En när- mast flegmatisk obe- slutsamhet. Säkert är att hon vände detta drag till sin fördel. Gör man ingenting så får heller inga (eller i alla fall färre) fiender. Ytterligare ett exem- pel på tvehägsenhet gäller handhavandet av ärkerivalen, Maria Stuart. År 1569 hade oroligheter brutit ut i landets norra delar och 1572 fördes den katolske hertigen av Norfolk till stupstocken. Om Eli- zabeth handlat i tidens anda, borde hon ha låtit Maria Stuart följa Nor- folk upp på schavotten. Men hene- nes motvilja mot att avrätta personer av kunglig börd gjorde att det skulle dröja ytterligare 15 år innan bödelsyxan föll.

Nya skor varje vecka

Weir har genom omfattande studier av Tudortidens korrespondens kunnat lägga nya sidor till bilden av Elizabeth. Bland visade drott- ningen prov på ett förfärligt mor- gonhumör, vilket drabbade alla och envar i hennes närhet. Hon lät sy sig ett nytt par skor varje vecka och var närmast löjligt fåfäng be- träffande sitt useende. Elizabeths obeslutsamhet parades med en klar blick för de stora frågorna. Hennes styrka var att formulera breda, konstruktiva lösningar på rikets problem. Samtidigt var hon ore- sonlig när det gällde petitesseer och kunde då driva sina rådgivare till vansinnets gräns.

Tudortiden utgör utan tvekan en av världshistoriens mest fascine- rande epoker – ofta lika storlagen som grym. Än idag kan vi skönja resterna av dess stora stridsfrågor, som religionsmotsättningarna på Ir- land. Den föreliggande biografien bi- drar med åtskilliga nya infallsvink- lar på en av Tudorerans främsta och mest framgångsrika maktspelare.

WILHELM ENGSTRÖM